

HÄCKANDE MÅSFÅGLAR I SOTTERN ÅREN 1970, 1975 OCH 1976

av

Åke Pettersson och Arne Holmer

I n l e d n i n g

I Sottern i sydöstra Närke utför Kvismare fågelstation studier av storlom och fiskgjuse. Resultat från storlominventeringen har redovisats av PETERSSON (1973, 1975). År 1976 inventerades vid ett tillfälle alla i sjön förekommande fågelarter. Anledningen till breddningen av studierna är att ett alltmer livligt friluftsliv i området kan förväntas påverka fågellivet i negativ riktning. Det är således bråttom att dokumentera fågelfaunan i Sottern.

Gråtrut, fiskmås, skrattmås och fisktärna utgör en dominerande grupp av häckfåglar. En beräkning för dessa arter har 1970 och 1975 utförts av ARNE HOLMER. Resultaten från denna presenteras här tillsammans med resultaten från 1976 års inventering. Kompletterande uppgifter har erhållits från STIG ENETJÄRN, Kilsmo, och ROGER GYLLIN, Uppsala. Den förre har också ställt båt till vårt förfogande.

N a t u r b e s k r i v n i n g

Sottern är en måttligt oligotrof (näringsfattig) sjö men med flera eutrofa (näringsrika) vikar. Den västra delen mot Svennevad är mest näringsrik och bladvass förekommer där rikligt. Sottern ligger i ett barrskogsdominerat område och lövskog finns endast längs norra stranden. En arkipelag av tallbevuxna öar finns i den norra delen av sjön mellan Bystadnäs och Gillberga näs. Stränderna där är steniga och grunda, i motsats till den södra och östra delen. I sydväst finns de flesta berghällarna. Vattenståndet i sjön är ganska konstant. Det sjunker normalt med i genomsnitt 3 centimeter per vecka från maj till juli (INGVAR ALWÉN, Brevens Bruk, muntligt). För en utförligare beskrivning av sjön hänvisas till PETERSSON (1973).

M e t o d

Räkningar av bon gjordes 1970 och 1975 under första juniveckan. Inventeringen 1976 skedde 3 juni. Den senare skiljer sig något från de tidigare genom att systematisk boletning för ensamhäckande gråtrutar och fiskmåsar ej utfördes. Fåglarnas uppträdande gav i de flesta fall tillräckligt starka indicier på häckning. En ensam fiskmås på utkiks-

post är t ex ett bra tecken på att en ruvande fågel bör finnas i omgivningen.

År 1976 gjordes inte heller landstigningar i alla skrattmåskolonier. Antalet ruvande fåglar räknades då från sjön. Detta förfarings-sätt ger med säkerhet ett mindre antal par än direkt beräkning, fåglar kan ju t ex tillfälligt ha lämnat boet. Erfarenheten visar att i en tät koloni som den vid Fågelvass kan antalet bon underskattas med mer än femtio procent. En direkt jämförelse mellan 1976 och de två tidigare åren går därför inte att göra för skrattmå.

R e s u l t a t

I tabell 1 redovisas antalet häckande par måsfåglar i Sottern de tre inventeringsåren. Därpå diskuteras inventeringsresultaten art för art.

Tabell 1. Antal häckande par måsfåglar i Sottern åren 1970, 1975 och 1976.

Art	1970	1975	1976
Gråtrut	11	11	13
Fiskmå	242	175	224
Skrattmå	minst 286	326	(178)
Fisktärna	57	55	74

Gråtrut

Antalet par har varit mycket konstant. Ökningen 1976 kan mycket väl bero på skillnader i inventeringsmetodik. Bortsett från en mindre koloni på Jungfrun med 3 resp 2 par 1970 och 1975 samt 2 par intill Björkholmen 1976, är gråtruten i Sottern uteslutande ensamhäckare. De flesta paren finns i den måsrika västra delen av sjön. Varje större fiskmåskoloni har sitt gråtrutpar!

Fiskmå

Den över hela sjön spridda fiskmåsen är Sotterns karaktärsfågel. Antalet par ensamhäckande fiskmåsar har troligen underskattats något 1970 och 1975 då direkt beräkning utfördes (tabell 2). En jämförelse visar att antalet par i de stora kolonierna, de med mer än 10 par, har halverats från 1970 till 1975 och 1976. Den största kolonin finns på Näsholmen i västra delen av sjön. Den hade 60 par år 1970 mot 27 resp 25 de två senaste åren. Orsaken till nedgången är omöjlig att ange då inga närmare studier gjorts. Ser man enbart på utvecklingen för de mindre kolonierna och för ensamhäckande fåglar har antalet par inom dessa kategorier troligen varit ganska konstant, då med hänsyn till

att räknemetoden 1976 gav fler par. Slutsatsen skulle då bli att en minskning av Sotterns totala fiskmåspopulation ägt rum från 1970 till 1975 - 1976. NILSSON m fl (1975) visade att antalet par fiskmåsar i sydsmäländska sjöar var stabilt mellan åren 1969 och 1974. ANDERSSON & ANDERSSON (1972) redovisar detsamma under perioden 1956 - 1970 i sjön Järnlunden i Östergötland.

Tabell 2. Antal häckande par av fiskmåsar och fisktärna fördelat på kolonistorlek olika år. Par som häckat inom 100 meter från varandra har betraktats tillhöra samma koloni.

Storlek på koloni	1	2 - 5	6 - 10	mer än 10
Fiskmåsar				
1970	30	60	27	125
1975	31	74	7	63
1976	59	97	9	59
Fisktärna				
1970	1	15	6	35
1975	3	18	34	0
1976	6	17	22	29

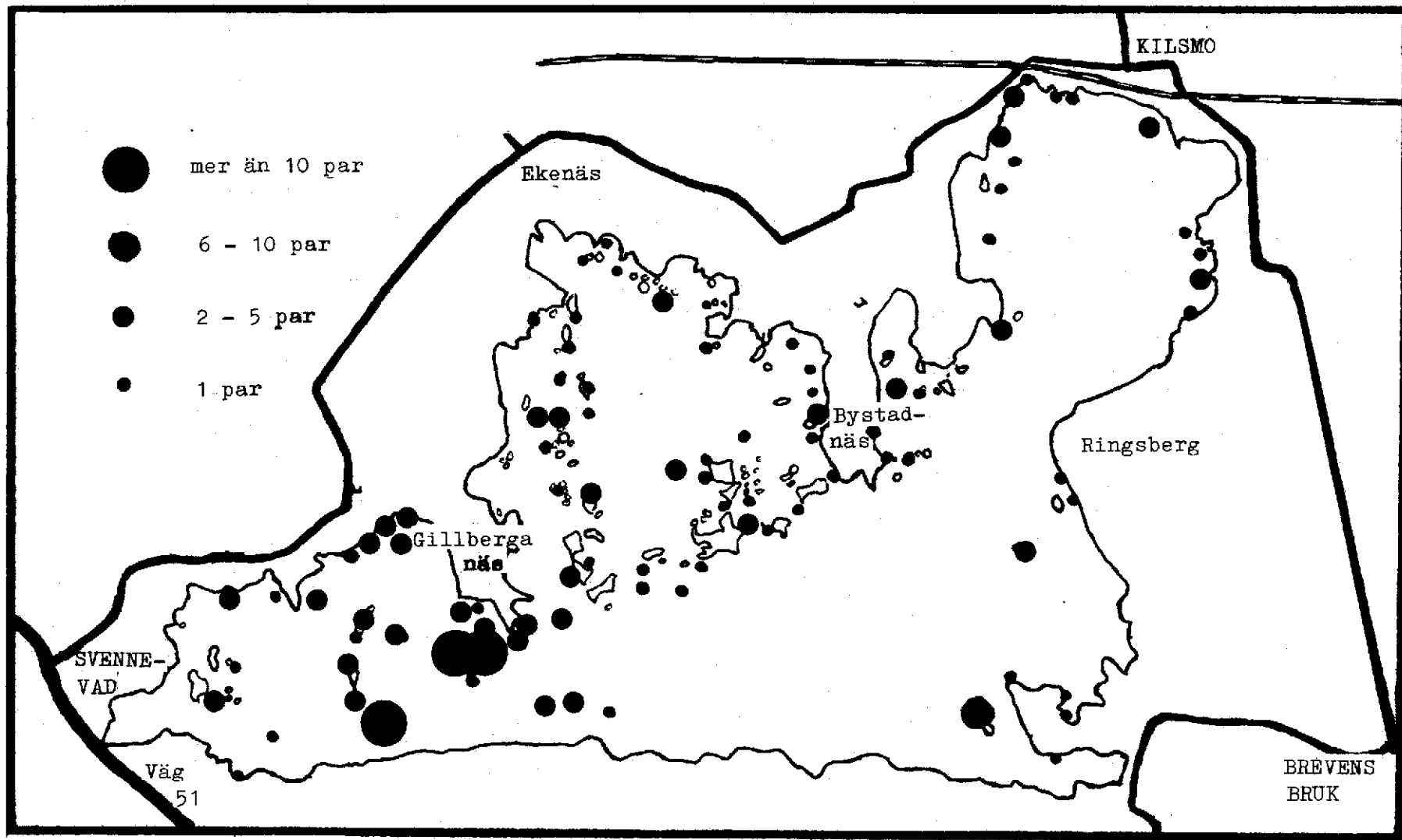
Fördelningen av paren i Sottern är för de tre åren mycket lika, år 1976 redovisas i figur 1. Längs södra och östra stranden finns ett mycket litet antal par, enda undantaget är ön Killingen där det 1970 fanns 34 och 1975 - 1976 c 10 par. Fiskmåsar föredrar de mer steniga och grunda norra och västra delarna. Samtliga större kolonier finns väster om Gillberga näs.

Skrattmåsar

Uppgifter föreligger från fem år under 1970-talet (tabell 3).

Tabell 3. Antalet häckande par skrattnåsar och dess fördelning på kolonier.

Plats	1970	1972	1974	1975	1976
Fågelvass	206	122	128	180	(62)
Fjärdingshällen	30	?	105	43	39
Näsholmen	0	?	79	94	9
Kilsmo	minst 50	?	5	9	0
Övriga	0	?	0	0	(68)
Totalt	minst 286	?	317	326	(178)

Figur 1. Fiskmåsparens spridning i Sottern år 1976. Skala 1: 50 000.

Samtliga boplatser ligger i västra Sottern. Enda undantaget utgör kolonin vid Kilsmo, där skrattmåsar 1970 originellt nog häckade på Kilsmo sågs barktipp.

GYLLIN & THYSELIUS (1970) anger antalet häckande par i Sottern 1967 till 154. Detta skulle tyda på att arten ökat under det senaste decenniet. Siffran från 1967 avser emellertid endast kolonierna vid Fågelvass och Näsholmen; övriga delar besöktes ej (GYLLIN i brev). Av tabell 3 framgår att den totala populationen varit praktiskt taget konstant under perioden 1970 till 1976.

Fisktärna

Fisktärnan anländer sist bland måsfåglarna och häckningen påbörjas också senare. Vid en beräkning i början av juni erhålls troligen ett något för lågt antal par, varför siffrorna i tabell 1 skall ses som minimiantal.

Antalet ensamhäckande tärnor är troligen också något underskattat. Den verkliga siffran är sammanlagt 5 - 10 par högre än den i tabell 2 redovisade. En ökning av fisktärnebeståndet noterades 1976. Detta berodde i huvudsak på att en ny koloni med 14 par etablerade sig vid

Kilsmo såg. Det är möjligt att lämpliga häckningsplatser begränsar antalet par av tärnor i sjön, då de lämpliga hållarna är få. Något som styrker detta är också att de fisktärnor som häckar i Skirasjön, 3 km SO om Sottern, flyger till Sottern för näringssök (ENETJÄRN muntligt). En koloni med 7 par fanns i Skirasjön 1976. Konkurrenterna om berghällarna i Sottern är stor, dels från häckande måsar och dels från solbadande människor. Hällholmen är ett exempel på hur en tärnkoloni spolierats efter upprepade störningar från människor. Vid några tillfällen har soldyrkare observerats ligga mitt i kolonin! Elva par fisktärnor häckade där år 1970 mot inget par de senaste två åren.

J ä m f ö r e l s e m e d J ä r n l u n d e n .

I tabell 4 görs en jämförelse av partätheten för måsfåglar mellan Sottern och Järnlunden. Uppgifterna från Järnlunden är hämtade från ANDERSSON & ANDERSSON (1972). Denna sjö ligger i Östergötland och är av samma typ som Sottern.

Tabell 4. Måsfågelbeståndens täthet (par/km²) i Sottern och Järnlunden år 1970.

Art	Sottern (28 km ²)	Järnlunden (16 km ²)
Gråtrut	0,4	4,2
Fiskmåsa	8,5	7,9
Skrattmåsa	10,1	0
Fisktärna	2,0	6,6
Summa	21,0	18,8

Den totala partätheten för måsfåglar är ganska lika i de båda sjöarna. Detsamma gäller fiskmåsen. För övriga arter är skillnaderna stora. Underlag saknas för närmare analys av orsakerna.

R e f e r e n s e r

- ANDERSSON, G & ANDERSSON, Å. 1972. Häckfågelfaunan i sjön Järnlunden 1956 - 1970. Vår Fågelvärld 31: 96 - 110.
- GYLLIN, R & THYSELIUS, B. 1970. Skrattmåsen *Larus ridibundus* i Närke 1967. Vår Fågelvärld 29: 72 - 76.
- NILSSON, S m fl. 1975. Fåglar i Kronobergs län 5: 2 - 5.
- PETTERSSON, Å. 1973. Storlominventeringen i Sottern 1972. I Verksamheten vid Kvismare fågelstation 1972, s 21 - 24. Örebro.
- 1975. Storlominventeringen i Sottern 1972 - 74. I Verksamheten vid Kvismare fågelstation 1974, s 24 - 29. Örebro.